

RODOS VE ONİKİ ADA'NIN İTALYANLARCA İŞGALİ

Dr. İsrail KURTCEPHE*

GİRİŞ

Ulusal birliğini sağlayıp yeni bir güç olarak ortaya çıkan İtalya, diğer Avrupa devletleri gibi sömürgecilik politikasını benimsemiştir.

Sömürgecilik yarışında geç kaldıklarının farkında olan İtalyanlar, kolayca ulaşabilecekleri Kuzey Afrika'ya yöneldiler. İtalyan emperyalizmi kendisine ilk sömürge alanı olarak Tunus'u seçti. Roma İmparatorluğu'nun eski bir eyaleti olan Tunus, coğrafi bakımdan İtalya'ya yakınlığı yanında sürekli artmakta olan İtalyan nüfusunun yerleşmesi için de uygun bir bölge idi. Tunus'a İtalyan hükümetleri tarafından teşvik edilen yoğun bir göç başladı. Viyana kongresi sırasında Tunus'ta 2000 Fransız'a karşılık 10.000 İtalyan yaşıyordu¹. Ne var ki, Tunus'a göz diken yalnızca İtalya değildi; 1830 da Cezayir'e yerleşen Fransada yıllardır Tunus ile ilgileniyordu. 1881'de Fransa'nın Tunus'u işgalinden sonra İtalya, Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprakları olan Trablusgarb ve Bingazi'yi müstakbel sömürgeleri olarak görmeye başlamıştır.

İtalya, Trablusgarb ve Bingazi'yi işgal etmek için hemen harekete geçmedi; hazırlık devresi yaklaşık otuz yıl sürdü. Bu süre zarfında İtalyan emperyalizminin öncü kuvvetleri Trablusgarb ve Bingazi'ye yerleştiler; Banco Di Roma sürdürdüğü faaliyetlerle ülkenin iktisadi hayatına egemen olurken İtalyan okulları ve misyonerleri de işgale zemin hazırlamaya çalıştılar². Bu arada İtalyan diplomasisi de boş durmadı. Trablusgarb ve Bingazi'nin İtalyan nüfuz alanı olduğunu gizli antlaşmalarla büyük devletlerin hepsine kabul ettirdi³.

* Kara Harp Okulu Öğretim Üyesi

1 Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. VIII, Ankara 1983, s. 82.

2 İsrail Kurtcephe, Türk-İtalyan ilişkileri (1911-1916), Basılmamış Doktora Tezi Konya 1990, s. 7 vd.

3 Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, Ks. I, s. 150-170, Ankara 1983 Giolitti'nin Hatıraları, Zaman 29 Temmuz-10 Eylül 1935

1911 yılına gelindiğinde İtalya'nın işgal hazırlıkları tamamlanmak üzereydi. İtalyan Hükümeti, 1911 Temmuz'unda Avrupa başkentlerindeki elçilerine buldukları devletler nezdinde teşebbüse geçerek İtalya'nın işgal hareketini başlatmak niyetinde olduğunu bildirmeleri talimatını verdi.

İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Avusturya, İtalya'nın isteğine olumlu cevap verdiler. Yalnız savaşın Balkanlara sıçramasını istemiyorlardı⁴.

İtalya, askeri ve diplomatik hazırlıklarını tamamladıktan sonra 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devletine savaş ilan etti⁵. İtalyan askerî ve siyasî çevreleri Trablusgarb ve Bingazi'yi kolayca işgal edebileceklerini tahmin ediyorlardı. Böyle düşünürlerken pek de haksız sayılmazlardı; zira İtalyan işgal tehlikesine bir türlü ihtimal vermeyen Hakkı Paşa Kabinesi son ana kadar savunma tedbirleri almadığı gibi var olan tedbirleri de adeta İtalyanlara davetiye çıkarırcasına zayıflatmıştı. Savaş başladığı sırada Trablusgarb'ı savunacak ne askerî güç ne de vilayetin başında vali ve kumandan vardı. Kuzey Afrika'daki bu son Osmanlı toprağı kaderiyle başbaşa bırakılmışa benziyordu⁶. Buna rağmen modern silahlarla donatılmış, sayıları yüz bini bulan İtalyan işgal kuvvetleri azmin ve inancın direnişi karşısında umduğu kolay galibiyeti bulamadı. Gönüllü Türk subaylarının direnişin başına geçmelerinden sonra İtalyan işgal kuvvetlerine karşı başlatılan düzenli saldırılarda direniş kuvvetleri büyük başarılar elde ettiler⁷. İtalya, geriye dönüş köprülerini atmak için 5 Kasım 1911'de Trablusgarb ve Bingazi'yi topraklarına kattığını ilan etti⁸.

I. İTALYA'NIN SAVAŞI DENİZLERE KAYDIRMAK İÇİN BÜYÜK DEVLETLERİN ONAYINI ALMASI

Savaşın fazla uzamasını istemeyen İtalya, ilhak kararının etkili olmadığını görünce Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için savaşı başka alanlara kaydırmayı düşünmeye başladı. Böyle bir teşebbüs İtalya'ya bir çok yararlar sağlayabilirdi. Herşeyden önce Trablusgarb ve Bingazi'

4 Giolitti'nin Hatıraları, Zaman 1-4 Ağustos 1935. Tefrika No: 4-7 Bdyur, age, C. I, Ks. I, s. 83

5 ATASE Arşivi, Kls. 6, Ds. 28, Fhr. 5; Kls. 2, Ds. 9, Fhr. 1

6 Kurtcephe, age, s. 18-24.

7 ATASE Arşivi, Kls. 6, Ds. 28, Fhr. 5/1

8 Başbakanlık Arşivi, Bâb-ı âli Evrak Odası, Dosya Usulü, Siyasî Kısım, Dosya No: 57

ye yardım gönderilmesinin önüne geçilecekti. Savaşın yayıldığını gören Osmanlı Devleti, ciddi şekilde barışı düşünecek; uğranılan başarısızlıklardan dolayı İtalyan kamuoyunda meydana gelen hoşnutsuzluk bir nebze de olsun hafifletilebilecek; Balkanlarda statükonun bozulmasını istemeyen büyük devletlerin barışı sağlamak için harekete geçmeleri sağlanabilecek ve Şark'da İtalyan ticaretine karşı Osmanlı Devletince başlatılması düşünülen boykotu önleyebilecek bir baskı oluşturabilecekti⁹.

Osmanlı Devleti, İtalya'nın niyetini öğrenmekte gecikmedi. Dış temsilciliklerden gelen haberlerde İtalya'nın Akdeniz ve Ege Denizin'deki yerleşim merkezlerine karşı harekete geçebileceği belirtiliyordu¹⁰. Ne var ki, İtalya'nın savaşı Akdeniz ve Ege Denizi'ne kaydırma planını büyük devletlere bildirmeye hazırlandığı 1911 yılı Ekim ayı ortalarında Osmanlı hükümeti, İtalya'nın savaşı Akdeniz'e kaydıracağına dair istihbarat bilgilerine fazla itibar etmedi. Said Paşa Kabinesi'nin yaptığı değerlendirmelere göre böyle bir ihtimal oldukça zayıftı; Selanik limanına karşı girişilecek bir saldırı, İtalya'nın savaşın Balkanlara sirayet etmeyeceğine dair taahhütlerine ters düşecekti. Böyle bir teşebbüsün, Avusturya'nın şiddetli muhalefetiyle karşılaşacağı düşünülürse İtalya'nın Selanik'e saldırma ihtimali yoktu. İzmir'in bombalanmasına, bu şehirde büyük ticari çıkarları bulunan İngiltere Hükümeti rıza göstermeyecekti. Beyruttaki Fransız çıkarlarını ise savaş gemileri koruyordu; bu durumda İtalya, Beyrut'a saldırıyı aklının köşesinden bile geçiremeyecekti. Geriye, İtalya'nın askerî harekâta kalkışabileceği bölge olarak Adalar ve Çanakkale Boğazı kalıyordu. Ancak, Boğazların Osmanlı Devleti'nce uluslararası trafiğe kapatılmasından en çok Rusya'nın zarar göreceği gözönüne alınırsa Boğazlara saldırı ihtimali de zayıf görülüyordu¹¹.

İtalya, Akdeniz'de harekete geçmeden önce büyük devletlerin onayını almak istiyordu. İlk başvuru Avusturya'ya yapıldı. Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Pallavichi Ekim 1911 ortalarında hükümetini İtalya'nın niyetinden haberdar etti. Avusturya Hariciye Nâzırı Aerial böyle bir teşebbüsün balkanlarda statükoyu bozacağını ve 1887 tarihli üçlü İttifak antlaşmasının 7. maddesiyle tesbit edilmiş Avusturya çıkarlarına zarar vereceğini ileri sürerek karşı çıktı. İtalya Hariciye Nâzırı San Giuliano, Aerial'i ikna etmek için yoğun bir çaba harcadı.

9 ATASE Arşivi, Kls. 2, Ds. 9, Fhr. 20

10 ATASE Arşivi, Kls. 2, Ds. 9, Fhr. 20/1

11 ATASE Arşivi, Kls. 2, Ds. 9, Fhr. 20/3

Taraflar arasındaki diplomatik temaslarda İtalyanlar, Osmanlı Hükümeti'ni barışa zorlamak için Ege Denizi'ndeki birkaç adanın işgal edilmesinin veya Anadolu sahil kentlerinden birine çıkartma yapmanın Üçlü İttifak'a aykırı olamayacağını ileri sürüyor, hattâ Rodos ve Oniki Ada'nın Avrupa'da değil, Asya'da bulduklarını iddia ediyorlardı¹².

İtalya'nın Ege denizi'nde yapmayı tasarladığı harekâttan haberdâr edilen Almanya, başlangıçta ilgisiz davranmış, yalnızca savaş alanının genişlemesinin barışı tehlikeye sokabileceğine dikkat çekmiş, daha sonra da Alman İmparatoru II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'nin Rodos ve Oniki Ada'da önemsenecek bir askerî kuvveti bulunmadığından Adaları işgal etmenin İtalya'ya hiçbir yarar sağlamayacağını iddia etmiştir¹³.

Türk-İtalyan savaşının Osmanlı Devleti'nin üzerinde yaratacağı etkilerden yararlanıp Boğazlar üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan Rusya, İtalya Akdeniz'de harekete geçmek istediğinde, Hariciye Nazırı Sazanof, İtalya'yı teşvik etmekle kalmamış, İtalya Türkiye'yi bir iki hayatî noktadan vurursa Rusya'nın memnun olacağını ve bunun Rus isteklerine sürekli muhalefet eden Türklerin burnunu sürteceğini söylemiştir¹⁴.

Fransa ve İngiltere'nin yaklaşımları da diğer devletlerinkinden farklı olmamıştır. Fransız Hükümeti, Osmanlı Devleti barışa yanaşmadığına göre İtalya'nın hareket serbestisine sahip çıkması gerektiğini düşünüyordu. İngiltere ise, İtalya'nın girişeceği harekât çıkarlarını zedelediği sürece Adaların işgali ve Türk şehirlerinin taciz edilmesinde bir mahzur görmüyordu¹⁵.

Bu durumda İtalyan isteklerine Avusturya dışında muhalefet eden yoktu. Aerental, müslümanların Avrupa devletlerine karşı ayaklanabileceklerini ileri sürerek geçici dahi olsa Adaların işgaline karşı çıkıyordu.

İtalya, Üçlü İttifak anlaşmasını yenilememe tehdidiyle Avusturya'yı yumuşatmayı başardı. Üstelik Hariciye Nazırı Aerental'in 17 Şubat 1912'de ölümü ve yerine geçen Berchtold'un Avusturya-İtalya ilişkilerini düzeltme eğiliminde olması işi daha da kolaylaştırdı ve Avusturya da işgalin geçici olması kaydıyla Rodos ve Oniki Ada'nın işgaline razı oldu¹⁶,

12 Şerafettin Turan, Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı, Belleten, C. XXIX, Sayı: 113, s. 86-87

13 Turan, agm, s. 87

14 Giolitti'nin Hatıraları, Zaman, 16 Ağustos 1935, Tefrika No: 19

15 Turan, agm, s. 87

16 Kurtcephe, age, s. 158

II. OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞIN DENİZLERE KAYMASINI ÖNLEMeye ÇALIŞMASI

İtalya bu gayret ve çabaları sarfedip girişeceği askerî harekâta diplomatik zemin hazırlarken acaba Bâbiâli ne yapıyordu? Osmanlı Hükümeti'nde Avusturya-İtalya ilişkilerinin iyi olmamasının savaşın Akdeniz'e kaymasını önleyeceğine dair bir düşünce hakimdi. Bu düşüncenin şekillenmesinde Viyana elçiliğinden alınan bilgiler önemli rol oynamaktaydı. 13 Kasım 1911 tarihli Viyana elçiliğinden gönderilen bir yazıda Avusturya Hükümeti'nin İtalyan donanmasının Akdeniz sularında girişeceği bir taarruzun tarafsız devletlerin çıkarlarını yaralayacağından hiçbir devletin İtalya'yı desteklemeyeceği, Avrupa kabinelerinin Akdeniz adaları ve limanlarını hedef alan tecavüz fikrinden İtalyan Hükümetini vazgeçirmek için Roma'da nüfuzlarını kullanmaktan geri kalmadıkları, fakat İtalya'nın tasavvurlarını gizlediği bildiriliyordu¹⁷.

Bâbiâli, İngiltere nezdinde yaptığı teşebbüsle Sir Edward Grey'den İtalya'yı adalara ve liman kentlerine saldırma fikrinden vazgeçirme hususunda yardımını istedi. Grey'in cevabı gayet kısa ve net idi. İngiltere tarafsız bir devlet olarak fazla birşey yapma imkanına sahip değildi. İngiltere Hariciye Nazırı, hükümetinin şimdilik İtalya'nın Akdeniz'de harekete geçmeyeceğinden kesinlikle emin olduğunu belirtmekten de geri kalmıyordu¹⁸.

Londra elçisi Tevfik Paşa, İngiltere'nin tutumuyla ilgili Sadarete gönderdiği 1 Aralık 1911 tarihli telgrafında İngiliz Hükümeti'nin teşebbüsleri sonucu İtalya'nın Adalara ve limanlara saldırıda bulunmayacağına dair teminat verdiğini bildiriyordu.

Sadrızam Said Paşa, bu bilgiler ışığında İngiltere'nin savaşın Akdeniz'e kaymasını istemediğine kanaat getirmişti. Yine de Adalarda, kıyı kentlerinde ve Çanakkale Boğazı'nda savunma tedbirlerinin alınması gereğine inanıyordu¹⁹.

Said Paşa, Fransa'nın İstanbul büyükelçisiyle görüşerek İtalya'nın tasavvurları hakkında Fransa'nın nasıl bir tavır takınacağını öğrenmek istedi. Elçi, İtalya'nın yakın bir zamanda sonucu belirsiz böyle bir teşebbüste bulunamayacağını, bu hususta İtalyan Hükümeti'nin Fransa'ya teminat verdiğini ve telaşa gerek olmadığını söyledi²⁰.

17 ATASE Arş., Kls. 2, Ds. 9, Fhr. 39

18 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57

19 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57

20 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57

Bu cevapla yetinmeyen Bâbîâlî, Paris elçisi Rıfat Paşa'ya, konuyu Fransız Başbakanı Poincare'den sorması talimatını verdi. Paşa, aldığı talimat üzerine Poincare ile yaptığı görüşmede, Osmanlı Devleti'nin, Fransız Hükümeti'nin İtalya'nın Akdeniz'deki faaliyetlerine yardım ettiğine ve girişeceği askerî harekâta hoşgörüyü baktığına ilişkin bilgiler aldıklarını söyledi ve bunların doğru olup olmadığını sordu. Poincare, İtalya'nın vaatlerine aykırı olarak Akdeniz'de faaliyet icra edemeyeceğini, ne doğrudan doğruya ne de dolaylı yoldan böyle bir faaliyetten haberdar olmadıklarını ve Bâbîâlî'ye ulaşan bilgilerin doğru olmadığını cevabını verdi. Fransız Başbakanı, Osmanlı Hükümeti'ne bazı tavsiyelerde de bulundu. Bu şartlarda Türkiye'de bulunan İtalyanların sınır dışı edilmesi ve Boğazların kapatılması gibi tedbirlerin alınması, İtalyan Hükümeti'ni misillime yapmaya sevk edeceğini, söz konusu tedbirlerin İtalya'nın Anadolu sahillerine saldırması halinde alınmasını istiyordu²¹.

İngiltere ve Fransa, Osmanlı Hükümeti'ne güven vermeye çalışırken gerçekte İtalya ile yaptıkları gizli antlaşmalara göre hareket ediyorlardı. Bir taraftan İtalya'ya Akdeniz'de harekete geçebileceğini söylerken, diğer taraftan Bâbîâlî'ye İtalya'nın Akdeniz sahillerine ve Çanakka- le Boğazı'na saldırmak niyetinde olmadığını ve bu konuda kendilerine teminat verdiğini söylemekle Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa emperyalizminin izlediği iki yüzlü politikanın bir örneğini sergilemekteydiler.

İtalya'nın Beyrut'a saldırısından önce düşmanın savaşı diğer Osmanlı topraklarına yayacağına dair söylentiler kuvvetlenmeye başlamıştı. Hariciye Nâzırı Asım Bey, Osmanlı elçilerine çektiği telgraflarla "İtalya'nın Adalar Denizi'ne tevsi-i muhasamât ile sevâhil-i Osmaniye'ye hücum ettiği takdirde Hükümet-i Seniyye tarafından Memâlik-i Osmaniye'de bulunan İtalyanlara karşı ittihazı mecburiyet hâsıl olacak tedâbir-i zecriye ve saireyi devletlere tebliğ etmeleri talimatını vermişti²².

20 Şubat 1912'de Osmanlı elçilerinin bu talimat üzerine yaptıkları diplomatik teşebbüslerle ilgili telgrafları gelmeye başlamıştı. Londra'dan gelen telgrafta Tefvik Paşa, İngiltere Hariciye Nezareti Müsteşarıyla yaptığı görüşme hakkında bilgi veriyordu:

"İtalya Hükümeti'nin Adalar Denizi'nde icrây-ı faaliyet eylemesi ihtimâli hakkında telgrafname-i nezâretpenahilerinin vusûli akabinde Hâriciye Müsteşarıyla görüşerek mevzû-ı

21 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57

22 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57.

bahs olan tedâbirin tatbikini davet edebilecek olan ahvâl-i anlatdım. Müşarunileyh ajanslar tarafından işâ' edilen havâdislerin bi-esas olduğum ve gayr-i muhtemel olduğunu söyledi. Rusya'nın Boğazların seddi muvâcehesindeki endişesini biliyoruz. Elbette Hükümet-i Seniyye düşman tarafından vukû melhûz bilcümle muhâcemâta mukabele için kâffe-i tedâbir-i ihtiyatiyeyi ittihaz eylemelidir. Ancak elyevm hücumu delalet ider hiçbirşey mevcut olmadığı için Boğazların seddu gerek Rusya tarafından ve gerek tarafımızdan hüsn-ü kabul edilmeyecektir..."

Paşa, tarafsız devletlere zarar verebilecek bir tedbirin şimdiye kadar haklı taraf olduğumuzu kabul eden Hükümetlerin fikirlerini değiştirebileceğini ve Avrupa kabinelerinin müttetiklerini muhafaza kaydıyla ilhak kararını kabule mecbur ederek savaşa son vermek için Osmanlı Devleti'ne baskı yapabileceklerine dikkat çekmekte ve Türkiye'de yaşayan İtalyanların savaş esiri sayılmasını hem devletler hukukuna aykırı bulmakta hem de bunların iskan ve işlerinin büyük problemler yaratacağını ileri sürmekteydi²³.

Petersburg'da bulunan Osmanlı elçisi Tarhan Paşa, Rus Hariciye Nazırı Sazanof ile görüşmüştü. Osmanlı Devleti'nin böyle bir teşebbüste bulunmalarından üzüntü duyacağını belirten Sazanof, İtalya'nın harekete geçeceğine dair ne Roma'daki Rus elçisinin ne de Petersburg'daki İtalyan elçisinin hiçbir bilgi vermediklerini ve hatta bu haberin hangi ajans tarafından yayımlandığı dahi bilmediğini söylemişti. Rus hariciye Nazırı, Osmanlı topraklarında yaşayan ve hiçbirisi muharip olmayan İtalyan vatandaşlarının sınırdışı edilmesinin hukuk kuralları açısından hoş görülemeyeceğini ve böyle bir uygulamanın Avrupa kamuoyunu Türkiye aleyhine çevireceğinden bu yola başvurulmamasını tavsiye etmekteydi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Boğazları kapatma tehdidinde değinen Sazanof, bunun Rusya Ticaretini ağır şekilde yaralayacak bir tedbir olacağını, Osmanlı Hükümeti'nin nefs-i müdafaa ve Çanakkale Boğazını korumak için her türlü ihtiyat tedbirini almak hakkına sahip olduğunu, fakat Boğazları, tarafsız devletlerin, özellikle de Rusya'nın ticaretine darbe vuracak şekilde kapatamayacağını söylemişti²⁴.

Berlin sefiri Osman Nizami Paşa da Alman Hariciye Nazırı Kiderlen Vahter'i ziyaret edip Hükümet'inden aldığı talimata ilişkin bilgi vermiş-

23 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57.

24 BA, BEO., Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57.

tir. Bu görüşmede Alman Hariciye Nâzırı da İtalya'nın Adalar Denizi'ndeki tasavvuruna dair hiçbir malumâtı olmadığını, yalnız İtalya'nın bir müttefik olarak Almanya'nın yardımını görememekten şikayet ettiğini, Osmanlı Devleti'nin sahillerini savunmak için gerekli her türlü tedbiri almaya hakkı olduğunu söylemişti. Fakat Almanya'nın himayesinde bulunan İtalyan vatandaşlarının savaş esiri sayılmasını doğru bulmuyordu. Kiderlen Vahter, İtalya'nın Osmanlı topraklarındaki çıkarlarını korumakla görevli Almanya'nın İstanbul elçisi Baron Marchall'ın İtalyan menfaatlerinden çok Osmanlı menfaatlerini korumaktan şikayetçi olduğunu ve Rusya Hükümeti'nin elçinin izlediği siyasetin fazlasıyla Türk yanlısı olmasına daikkat çektiğini söyleyerek Almanya'nın Türk dostu olduğunu vurgulamaktan da geri kalmamıştı.

Viyana sefiri Madrodini Bey, İstanbul'dan aldığı telgrafın içeriğini tebliğ etmek için Avusturya Hariciye Nezareti'ne gittiğinde yeni atanmış olan Berdhold henüz daha göreve başlamamış olduğundan Baron Müllerle görüşmüştü. Baron, Osmanlı elçisinin söylediği şeylerden haberdardı. Avusturya'nın İstanbul elçisi Pallavichi, Bâbiâli'nin niyeti hakkında bir telgraf çekerek hükümetini yapılacak teşebbüsten haberdâr etmişti. Baron Müller, büyük devletlerin İtalya'nın ilân ettiği ilhak kararını protesto etmekle yükümlü olmadıkları ve hele Avusturya gibi bir müttefikin bunu yapmasının doğru olmayacağı fikrindeydi. Tarafsız devletlerin menfaatlerinin asla ihlal edilemeyeceği kanaatindeydi. Baron Müller, Osmanlı Hükümeti'nin isteklerinin Hariciye Nazırı'na iletilmek üzere yazılı olarak verilmesini istemiştir²⁵.

Osmanlı elçilerine verilen cevaplar, büyük devletlerin hasta adamı işgal politikasının birer örneği idi. Bâbiâli'nin söz konusu teşebbüsü yapılmadan önce Avusturya dışında diğer devletler, İtalya'nın Ege Denizi'nde harekate geçme kararını onaylamışlardı. Osmanlı siyasî çevreleri, büyük devletlerin oynadığı oyundan haberdar olmak bir yana, şüphe bile etmiyorlardı.

Rusya'nın Roma büyükelçisinin 1912 yılı Mart ayı başında İtalya'nın içinde bulunduğu durumla ilgili Petersburg'a gönderdiği bir rapor, Bâbiâli'nin eline geçti. 4 Mart 1912 tarihli raporda, İtalya'nın bu tarihten itibaren savaşa iki ay devam edebilmesi için gerekli paraya sahip olmadığı, savaşı devam ettirebilmek için borç almak zorunda olduğu, Trablusgarb'taki askerlerinin manevi bakımdan tam bir çöküntü içerisinde bulunduğu ve İtalya'ya geri dönmek istedikleri ve bu sebeplerden do-

25 BA, BEO., Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57.

layı savaşa bir an önce son vermek niyetinde olan İtalya'nın bu şartlarda Akdeniz ve Ege Denizi'nde bir harekâta girişmesinin mümkün görülmediği belirtiliyordu. Bu rapor, Said Paşa kabinesince İtalya'nın adalara, kıyı kentlerine ve Boğazlara saldırmak niyetinde olmadığını, maksadının, bu şayiayı yaymakla Osmanlı Hükümeti'ni barışa zorlamak olduğu şeklinde değerlendirildi²⁶.

Osmanlı Hükümeti, İtalyan donanması Çanakkale Boğazı'na ve bazı adalara saldırdıktan sonra büyük devletlerden beklenen tepkinin gelmesi üzerine bazı gazetelerde hristiyan devletlerin Osmanlıya karşı gizli bir pazarlık içinde olduklarına dair haber ve yorumlar yayınlamaya başlayınca, Almanya ve Avusturya'nın müfttefikleri İtalya ile yaptıkları pazarlıklarda yardım vaat ettiklerinden kuşulanmaya başlamıştı. Fransız elçisi Bompar, Hariciye Nazırı Asım Bey ile 2 Mayıs 1912'de yaptığı bir görüşmede baklayı ağzından çıkarmış, Almanya, Avusturya, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın İtalya'yı Ege Denizi'nde hareket hususunda serbest bıraktıklarını söylemiştir²⁷.

III. İTALYA'NIN SAVAŞI AKDENİZ'E KAYDIRMASI

Akdeniz'de harekete geçmeye karar veren İtalya'nın ilk hedefi Beyrut oldu. İtalya, neden İzmir, Antalya veya Mersin'e değil de Beyrut'a yönelmişti? Beyrut bir Osmanlı şehri olmasına karşın Fransız nüfuzunun yoğun olduğu bir bölgeydi; şehirde çok sayıda Avrupalı yaşıyordu. Aynı zamanda Beyrut bütün ilahi dinlerce kutsal sayılan Kudüs'ün bir kapısı durumundaydı. İtalya'nın Beyrut'a saldırısı, sadece Osmanlı Devleti'ni değil diğer Avrupa devletlerini de rahatsız edecek; bunun sonucunda büyük devletler barışa zorlamak için Bâbiâli'ye baskı yapacaklardı. 24 Şubat 1912'de bir İtalyan filosu Beyrut'a saldırdı; limanda bulunan iki Türk gemisi batırıldı ve şehir topa tutuldu²⁸.

İtalya'nın Beyrut'u bombardımanı, büyük devletleri harekete geçirdi. 9 Mart 1912'de büyük devletlerin Roma'da bulunan elçileri, İtalyan Hariciye Nâzırı San Giuliano ile ayrı ayrı görüşerek hükümetlerinin savaşı sona erdirmek için taraflar arasında arabuluculuk yapmaya hazır olduklarını bildirdiler. İtalyan Hükümeti 15 Mart'ta barış şartlarını açıkladı²⁹. İtalya'nın barış şartlarını öğrenen büyük devletler 16

26 ATESE Arş., Kls. 21, Ds. 88, Fhr. 28.

27 BA, BEO., Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57

28 Sabah, 25 Şubat 1912; Tercümân-ı Hakikât, 25 Şubat 1912; Anadolu, 27 Şubat 1912

29 Giolitti'nin Hatıraları, Zaman, 13 Ağustos 1925, Tefrika No: 16; Bayur, age, C. II, Ks. I, s. 122—124.

Nisan 1912'de Bâbiâli'ye başvurarak arzu ettiği barış şartlarının bildirilmesini istediler³⁰.

Büyük Devletlerin Osmanlı Hükümeti'ne başvurusundan iki gün sonra İtalyan donanması Boğazlara saldırdı. Bu saldırı, Bâbiâli'yi barışa zorlamak amacıyla yapılmıştı. Osmanlı Meclislerinin açılış günü olan 18 Nisan 1912'de İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalışması, umulanın aksi bir tesir yaptı. O tarihe kadar savaşın sıcaklığını yakınında hissetmeyen Osmanlı kamuoyu, İtalyan saldırısına büyük tepki gösterdi; bu da bâbiâli'nin büyük devletlere vereceği cevabı etkiledi. 23 Nisan 1912'de Hariciye Müsteşarı Ohennes Bey tarafından açıklanan Osmanlı Barış şartları son derece sert bir lisan ile kaleme alınmıştı. Osmanlı Hükümeti'nin ileri sürdüğü şartlar, İtalya'nın Trablusgarb ve Bingazi'den kayıtsız şartsız çekilmesi demektir³¹.

IV. RODOS VE ONİKİ ADA'NIN İŞGALİ

Bâbiâli'nin ileri sürdüğü barış şartları, İtalya'yı savaşı sona erdirmek için yeni çareler aramaya sevk etti. İtalyan hükümeti, Rodos ve Oniki Ada'nın işgaline karar verdi. Buraların İtalya'nın eline geçmesi, İstanbul ve Anadolu sahillerini işgal tehlikesiyle karşı karşıya bırakacak ve bu durumda da Osmanlı Hükümeti, Adalara karşılık Trablusgarb ve Bingazi'yi İtalya'ya terk edecekti. Avusturya, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Boğazlara ve Anadolu sahillerine karşı girişilen saldırılara gösterdikleri tepkiler de İtalya'nın Adalara yönelmesinde etkili olmuştur.

İtalyan donanmasının ilk hedefi Stampalia adasıydı. Kuzey ve güney yönlerinde emin ve geniş limanları bulunan bu ada, savaş kaçakçılığını önleme, hareket üssü olarak kullanılabilir şartları taşıması ve coğrafi mevki bakımından büyük stratejik öneme haizdi. Stampalia, 24 Nisan 1912'de Amiral Presbitero komutasındaki bir İtalyan filosunca işgal edildi. Adada karşı koyabilecek savunma kuvveti mevcut değildi. Karaya çıkan İtalyan askerleri, yerli Rumlar tarafından büyük bir törenle karşılandılar³².

29 Bayur, age, C. II, Ks. I, s. 125

31 Bâbiâli'nin Düvel-i Muazzama'ya Cevabı", İktiham, 24 Nisan 1912, Bayur, age, C. II, Ks. I, s. 126

32 ATESE Arş., Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1 / 40; Stampalia'nın İşgal Tarihi, Şerafettin Turan'ın "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı" adlı makalesinde 18 Nisan 1912 olarak verilmektedir. Bkz. s. 89.

Stampalia'nın işgalinden iki gün sonra İtalyanlar, yazılı bir beyanname ile olayı Trablusgarb halkına duyurdular. Uçaklarla Türk ordugahlarına da atılan beyannamede, Akdeniz'deki Türk adalarının topa tutulduğu, Çanakkale Boğazı'ndaki bazı kalelerin tahrip edildiği, Stampalia adasının işgal edilerek hareket üssü haline getirildiği ve bundan sonra her tarafta şiddetli askerî harekâta bulunulacağı bildiriliyordu³³.

İtalyanların Selanik ve İzmir limanlarını bombalamak istedikleri, fakat İngiliz çıkarlarını zedeleyecek böyle bir teşebbüse İngiltere Hükümeti'nin karşı çıktığı haberi İstanbul'a ulaştı³⁴. Bunun üzerine Selanik ve İzmir limanları mayınlandı; bu limanlara giriş ve çıkışlar klavuzlar eşliğinde yapılmaya başlandı. 29 Nisan günü Selanik'e gitmek üzere İzmir limanından hareket eden Amerikan bandıralı Teksas adlı bir gemi klavuzsuz olarak limandan aydıldı. Kaleden atılan uyarı atışlarına kulak asmayan gemi yoluna devam etmek istedi, fakat bir mayına çarparak battı. Gemide bulunan 200 kişiden 100'ü boğuldu. 100 kişi de yaralı olarak kurtarıldı³⁵.

Stampalia'nın işgalinden sonra, 3 Mayıs akşamı Amiral Viale komutasındaki İtalyan filosu Rodos'a doğru yola çıktı. O'nu Amiral Presbitero komutasındaki ikinci filo izledi. Bu iki filo, Tobruk ve Bingazi'den gelen nakliye gemileri ve Napoli'den yol açılan Amiral Revel komutasındaki çıkartma kuvvetleriyle buluştuktan sonra Rodos'a yöneldiler. 4 Mayıs sabahı Rodos önlerine gelen İtalyan gemilerinin bir kısmı liman önünde gösteri yaparak adanın kuzey ucuna doğru seyrederken, diğer kısmı da nakliye gemileriyle beraber Rodos şehrinin güneyinde bulunan ve çıkartma için uygun bir yer olan Kalitea Plajı'na gittiler³⁶.

Osmanlı Harbiye Nezareti'nin Rodos'un işgaline ilişkin Osmanlı Ajansı aracılığıyla yaptığı resmî açıklamada Rodos Kumandanının 5-6 Mayıs gecesi Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafa yer veriliyordu.

Kumandan olayı şöyle anlatmaktaydı;

“Cumartesi sabahı guruhî saat 10.00'da düşmanın 11 sefine-i harbiyesi Rodos'u ihata ile kasabanın garbındaki Triyanda ve şarkdaki Kılâkos (Kalitea) Körfezi'ne asker ihracına ibtidar itdi. Aynı zamanda Ro-

33 ATASE Arş., Kls. 57, Ds. H-2, Fhr. 1/45, s. 90.

34 Tercümân-ı Hakikât, 23 Nisan 1912.

35 ATASE Arş., Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/48; Tercüman-ı Hakikât, 7 Mayıs 1912; İktiham, 13 Mayıs 1912.

36 Tercüman-ı Hakikât, 7 Mayıs 1912; Sabah, 6 Mayıs 1912

dos'un gerilerine dahi sefain-i harbiye'den ateş edilmekte idi. Düşmanın Kılâkas cihetine çıkardığı kuvvete karşı derhal hareket edildi. Sahile çıkarılan kuvvet, iki piyade alayı ile iki bataryadan ibaret idi. Düşman sefâini harbiyesinin ateşi himayesinde Ozgur karyesi cihetine tev'cih etmiş olduğundan o cihetden mukabelesine şetâb edildi. Bütün sefâin-i harbiye tarafından düşmanın sahile çıkardığı topçu bataryaları top ateşiyle himaye edilmekte idi. Bu sebepten düşmanın iki topçu zâbiti ile bir hayli efrâdı itlâf edildikten ve bir topçu küçük zâbiti de esir alındıktan sonra düşman sefâin-i harbiyesinin ateşi haricinde kalmamak üzere dahile doğru çekilmekle münâsib bir mevki işgal edilmiştir. Yalnız bir mülâzim ile birkaç nefer mecrûhumuz vardır. Züefâ ve hastegân ile perakende birkaç nefer şehirde bırakılmıştır."³⁷

Bir taraftan Rodos'a İtalyan çıkartması sürerken diğer taraftan Amiral Viale, Rodos Valisine bir adam göndererek adanın teslimini istedi. Vali, İtalyanlara karşı koymak için gerekli vasıtalara sahip olmadığını, bununla birlikte İtalyan işgal teşebbüslerini protesto etmek için görevi bıraktığını bildirdi³⁸.

Suphi Bey'den gelen bu cevaptan sonra İtalyanlar Rodos'a doğru harekete geçtiler. Şehre yarım saatlik bir mesafeye gelmelerine rağmen ilk gün saldırmaya cesaret edemediler. Türk garnizonunun şehri terkettiğinden emin değillerdi; o gün beklemeyi yeğlediler. Ertesi gün, yani 5 Mayıs'ta general Ameglio komutasındaki İtalyan kuvvetleri şehre girdiler. Bir gün önce Vali ve Binbaşı Abdullah Bey şehri terketmişlerdi. Adadaki 960 kişi olan Türk kuvvetleri de savunma açısından daha müsait olan merkezdeki Psithos köyüne çekilmişlerdi³⁹.

İtalyanlar, adada bulunan Türk kuvvetlerinin mevcudunu 2000 ile 5000 kişi arasında tahmin etmekteydiler⁴⁰. Bu yüzden hemen Türk Kuvvetlerinin üzerine yürümeye cesaret edemediler. Ancak adaya çıkardıkları asker sayısı 10.400 kişiyi bulduğunda general Ameglio, Psithos'a yürüme emrini verdi. Hiçbir yerden yardım alamayan Türk askerlerinin en büyük düşmanı yerli Rumlardı, Türklere yiyecek vermedikleri gibi adanın bütün halkı İtalyanlara yardımcı olmak için adeta seferber olmuşlardı. Türkleri gözetlemek için tepelerde sabahlara kadar nöbet tutuyorlar, en küçük bir hareketi bile İtalyanlara haber veriyorlardı. 15 Mayıs'ta İtalyan saldırısı başladı. Denizden ve karadan başlayan bom-

37 Sabah, 7 Mayıs 1912.

38 ATASE Arş., Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1 / 57; Sabah, 7 Mayıs 1912; İktiham, 20 Mayıs 1912.

39 ATASE Arş., Kls. 21, Ds. 88, Fhr. 44 / 1-4; Meclis-i Vükela Mazbataları, No: 165-40 İktiham, 15 Mayıs 1912

bardıman karşısında iki gün dayanan Türk birlikleri, kendilerinin on misli kuvvetindeki düşman çemberini yaramayınca teslim olmaya karar verdiler. 17 Mayıs'ta, 920 Türk askeri başlarında komutanları Abdullah Bey olduğu halde teslim oldular⁴¹. Böylece Rodos'ta Türk haki-miyeti fiilen sona erdi.

İtalyanlar, Rodos'tan sonra Leros adasına yöneldiler. Adanın li-manına gelen İtalyan gemileri, karşılarında hiçbir müdafaa kuvveti göremediler. 12 Mayıs'ta karaya 500 asker çıkaran İtalyanlar, Türk ka-rakolunda bulunan 14 Jandarma ile bütün Osmanlı memurlarını esir aldılar⁴².

Leros adasını işgal eden İtalyan filosu aynı gün Kalimnos'a doğru hareket etti. Sakız Mutasarrıflığı'nın 12 Mayıs 1912 tarihli adanın işga-liyle ilgili yazısında olayı şöyle anlatıyordu:

“Düşmanın Astrapalya'yı (Stampalia) işgal etmesi üzerine tahkikât için Kalimnoz'a gönderilen Murad Efendi'den öğ-renildiğine göre dün Leriboz'la beraber Kalimnoz'u işgal etmişlerdir. Bütün memurları hademesine varıncaya kadar esir ediyorlar. Hükümetin bilumum evrâk ve defterini ve eşyasını parçalayıp atıyorlar⁴³.

Amiral Presbitero, ada halkı tarafından özel bir merasimle karşılan-mıştı. Hükümet Konağına İtalyan bayrağı çekildikten sonra İtalyan Amirali, yanındaki heyetle beraber Rum metropolithanesine gitmiştir. Burada Rum ihtiyar Heyeti ve bir grup halk tarafından karşılanan Ami-ral, metropolithaneye varınca savaşta ölen İtalyanlar için bir ruhanî ayin yaptırmıştır. Ayin sonrası İtalyan Heyeti'nin bir sorusunu cevapla-yan Presbitero, bundan böyle işgal edilen adaların vapurlarında İtalyan bayrağı çekileceğini, yabancı devletlerle haberleşmede İtalyan posta pulları kullanılacağını, işgal edilen adalar arasındaki haberleşmede ise posta pulu yerine cemaat mühürleri kullanılacağını, Osmanlı Devleti'n-den ithal edilecek eşyanın % 11 gümrük vergisine tabi olacağını, buna karşılık Yunanistan'dan ithal edilecek malların gümrük vergisine tâbî olmayacağını söylemişlerdir⁴⁴.

41 ATASE Arş., Kls. 21, Ds. 88, Fhr. 44/1-4; Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 5/6; Kls. 19 Ds. 111, Fhr. 16; Kls. 21, Ds. 88, Fhr. 41; Kls. 21, Ds. 88; Fhr. 59/1; Kls. 57 Ds. H-2, Fhr. 1/115; Mec-lis-i Vüela Mazbataları No: 165

42 ATASE Arş., Kls. 19, Ds. 116, Fhr. 13/1-2

43 ATASE Arş., Kls. 19, Ds. 116, Fhr. 13/3-6; Kls. 21, Ds. 87, Fhr. 1/30

44 ATASE Arş., Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 3/3, 4/10

İtalyan donanması, diğer küçük adaları da hiçbir mukavemetle karşılaşmadan işgal etmiştir. 9 Mayıs 1912'de Herke, 12 Mayıs 1912'de Kaşat, İncirli İlyaki, Patmos, 16 Mayıs 1912'de Lipsos, 19 Mayıs 1912'de Sömbeki ve 20 Mayıs 1912'de, İstanköy işgal edilmiştir. Ayrıca bu adalar dışında sayıları 15'i bulan küçük adacıklar da işgale uğramıştır. Böylece Rodos ve Oniki Adalarla onların etrafındaki küçük adaların tamamı İtalyanların eline geçmiş oluyordu⁴⁵.

Adaları işgâl harekâtının başlamasıyla birlikte Sakız adası İtalyan donanmasınca ablukaya alındı. İtalyan Hükümeti, Avusturya'dan gelen baskı üzerine bu adanın işgalinden vazgeçmiştir⁴⁶.

Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 28 Mayıs'ta bir bildiriyle Rodos'un işgalini kamuoyuna duyurdu:

"Rodos'taki askerimiz müteaddit çarpışmalardan sonra son çekildiği mevziinde 48 saat muharebe ederek mevcudiyetinin % 25'ini fedâ birkaç misli telefât verdikten sonra Rum casuslarının cephâne mahalini düşmana ihbarlarından mütevellid cephanesizlik sâikasıyla onmisli bir kuvvete teslime mecbur olmuştur.

Bunu ajanslar türlü surette tagyir ve harb-i hâzırı nihayetlendirecek bir konferansın Petesburg'da neticeleneceğini işâ'a ediyorlarsa da Rodos'taki askerimiz şân-ı askerimizi şâibedar edecek ahvâlden uzak ve konferansa dair malumât-i resmiye mefkûddur."⁴⁷

Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, Rodos'un işgâlini 19 Mayıs'ta çektiği bir telgrafla Trablusgarb Kumandanlığı'na bildirdi. Paşa, Rodos ve civarındaki oniki adanın İtalyan donanmasınca işgal edildiğini, fakat Hükümetin Trablusgarb ve Bingazi'yi bırakmama kararında olduğunu duyuruyor ve yaz sıcağından da yararlanılarak direnişin güçlendirilmesini istiyordu⁴⁸.

Harbiye Nazırı'nın 28 Mayıs 1912'de gönderdiği bir diğer telgrafta da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'nin yaptığı açıklamadaki sözlere yer verilmekte ve bazı ajansların Rodos ve Oniki Adanın işgalini "Şark Me-selesi"ni sonuçlandırarak kadar önemli bir olay olarak değerlendirildikleri belirtilmekteydi⁴⁹.

45 ATASE Arş., Kls. 93, Ds. 474, Fhr. 10; Şerafettin Turan, agm., s. 90

46 ATASE Arş., Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 3/3

47 ATASE Arş., Kls. 21, Ds. 88, Fhr. 59/1

48 ATASE Arş., Kls. 57, Ds. H-2, Fhr. 1/69

49 ATASE Arş., Kls. 57, Ds. H-2, Fhr 1/85

SONUÇ

Trablusgarb ve Bingazi'yi ele geçirmek maksadıyla 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne savaş açan İtalya, çok kısa bir sürede işgali gerçekleştireceğini tahmin ediyordu. Modern ve güçlü İtalyan ordusu karşısında savunma tedbir ve imkânlarından yoksun Trablusgarb ve Bingazi'de İtalya'nın herhangi bir güçlkle karşılaşmayacağı kanaati Avrupa siyasî ve askerî çevrelerinde hakimdi. Ne var ki, olaylar beklenilenin tam aksi istikamette gelişmiş, gönüllü Türk subaylarının komutasındaki yerli halktan müteşekkil direniş kuvvetleri, sayıları yüzünü bulan ve her türlü silahlarla donatılmış İtalyan ordusunu sahil kesiminden içeri sokmamıştır.

Savaşın Trablusgarb ve Bingazi'yle sınırlı kalacağı taahhüdünde bulunan İtalya, uğradığı başarısızlıklar karşısında, Osmanlı Devleti'ni barış masasına oturmaya zorlayacak yolları aramaya başlamıştır. Çözüm yolu olarak savaşı Akdeniz'e kaydırmayı düşünen İtalya, harekete geçmek için büyük devletlerin onayını almak gereğini duymuştur. Bâbiâli, İtalya'nın niyetini öğrendiğinde önce ihtimal vermek istememiş, fakat gelişmelerin vehâmeti karşısında savaşın Akdeniz'e kaymasını önlemek için harekete geçmiş ise de başarılı olamamıştır.

Akdeniz'de İtalya'nın ilk saldırı hedefi Beyrut olmuş; limanda bulunan iki Türk gemisi batırılmış ve şehrin bombardımanı sırasında 60 sivil hayatını kaybetmiştir. Bütün bunlar olurken beyaz bayrak çekmiş yabancılara ait binalara mermi isabet etmemesi ve ölenler arasında yabancıların bulunmaması çok dikkat çekicidir.

İtalya Beyrut'tan sonra 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'na geçmeye teşebbüs etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Boğazları uluslararası deniz trafiğine kapatarak cevap vermesi, İtalyan teşebbüsünün sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur.

Boğazlara saldırının Osmanlı Hükümeti'nin sert tepkisine yol açtığını gören İtalya, bu defa da Rodos ve Oniki Ada'nın işgaline kalkışmıştır. 24 Nisan 1912'de başlayan Adaların işgal harekâtı esnasında İtalya, hemen hemen hiçbir güçlkle karşılaşmamıştır. Rodos ve Oniki Ada'da savunma tedbirleri yok denecek kadar azdır; adaların çoğunda sayıları 30-40 civarında Jandarmadan oluşan asayiş karakolları dışında kuvvet yoktur. İşgal edilenler arasında en büyük ada olan Rodos'ta bile 960 kişilik Türk kuvveti ve bir kaç eskimiş top bulunmaktadır. Adalarda Türk Nüfusun yok denecek kadar az olması İtalyanların işini kolaylaştıran

bir diğerk etken olmuştur. Dörtüüz yıl boyunca Osmanlı'nın geniş hoşgörüsü sonucu imtiyazlı bir hayat süren Adalar halkı, İtalyan işgalcilerini, hristiyanlığın kurtarıcıları gibi karşılamışlar ve kiliselerde kurtuluş ayinleri yapmışlardır. Yerli Rum halkın İtalyan askerleriyle yaptıkları işbirliği sonucu Rodos ve Oniki Ada'daki Türk hakimiyeti fiilen sona ermiştir.